

først

Her avslutter Sverre Hartmann sin artikkelserie om det høydramatiske spill bak kulissene helt fram til flyalarmen ulte over norske byer

Etter krigsutbruddet i september 1939 foregikk det både i Storbritannia og i Tyskland en rekke forsøk på å trekke Skandinavia inn i oppgjøret. Av offisielle personligheter var den dynamiske britiske marineminister Winston Churchill først ute. Nesten like aksjonslysten var hans tyske kollega, storadmiral Erich Raeder. Og kollega må Raeder kalles. For i Hitlers diktaturstat hadde han en stilling som stort sett svarte til Churchills med adskillig politisk innflytelse. Men ingen av de to menn var politisk ansvarlige ledere. Ingen av dem fikk sine regjeringer med på planene, hverken i første eller annen runde. Likeså litt som den pågående og hensynsløse strateg Churchill representerte det britiske standpunkt, var Raeders syn identisk med det tyske. Den tyske regjering var Hitler. Og hans interesse for Norge ble først vakt kort før jul 1939.

I årene før den annen verdenskrig hadde Hitler forespelt sin storadmiral en «fredelig sameksistens» med britene. Flåterustningene tok sikte på 1944/45. Men det lyktes ikke Hitler hverken å holde Vestmaktene tilbake da Polen ble angrepet, eller å isolere oppgjøret etter felttoget. Raeder følte seg på sett og vis forrådt. Tyskland hadde ingen ordentlig marine. Å føre en effektiv handelskrig mot Storbritannia på havene var ikke mulig. De sterke skip med den imponerende aksjonsradius eksisterte bare på papiret. Allikevel ga Raeder ikke opp. Han ville utnytte landmakten Sovjet politisk og militært til å bescire sjømakten. Det gjaldt å tøy vennskapsavtalen med Stalin.

Hitler var bestemt på å slå til i vest. Med Holland, Belgia og Nord-Frankrike regnet han å ha det nødvendige argument i hende overfor de stulle britene. Kort før månadskiftet september/oktober 1939 ble Raeder klar over Hitlers hensikter. Den 5. oktober lot han sin nestkommanderende undersøke hos Halder, sjefen for hærens generalstab, hvorvidt hæren regnet med å nå kysten ved Normandie. Det ville skaffe marinen både et utgangspunkt for en eventuell invasjon på de britiske øyer og de nødvendige baser for handelskrigen i Atlanteren. Halder var pessimistisk. Hæren regnet med stillingskrig i Frankrike som i 1914. I høyden ville man få herredømme over Flanderns kyst. Men derfra kunne man bare føre småkrig på sjøen. Men hvordan lå forholdene

til rette for støttepunkter for ubåtvapenet i Norge? Halder var like negativ. Man måtte regne med norsk-svensk motstand. Terrangforholdene var vanskelige. Kommunikasjonene var dårlige, forsyningslinjene lange. Et støttepunkt på Skagen ville Tyskland kunne skaffe seg uten større militære vanskeligheter. Men de politiske betenkeligheter var store. Hva ville skje med Danmark som leverandør av livsviktige landbruksprodukter når dets førimpport fra Storbritannia falt bort?

Allikevel ble det Norge Raeder kom til å interessere seg for. Der var han ikke avhengig av hæren. Hvis den tyske generalstab allerede i oktober hadde vært overbevist om at felttoget i Frankrike ville ha nådd frem til St.

Nazaire og Bordeaux på fire uker, ville spørsmålet om baser i Norge ikke være blitt skjøvet slik i forgrunnen.

Situasjonen var paradoksal. At marinen var svak og lite slagkraftig, gjorde den så farlig for Norge. Storadmiralen hadde vært og var en steil motstander av admiral Wegener og hans teorier om «Verdenskrigens sjøstrategi». Marinen hadde ikke skip. Raeder måtte øke dens slagkraft og dens muligheter i handelskrigen ved å utvide operasjonsbasis til lands. Det kunne se ut som om storadmiralens planer bygget på Wegeners ideer.

Under drøftelsene mellom Hitler og Raeder støtte to motsatte syn sammen. Raeder nådde ikke frem med sine ideer og sin strategiske konsepsjon. Derfor ble han fristet

til å bruke andre og mere appetittvekkende argumenter for å få Hitler over på sin side, og derfor så han det som han bemerket til riksleder Rosenberg, «som et vink fra himmelen», da Quisling uventet dukket opp i Berlin den 11. desember. Tre dager før hadde Raeder forsøkt å få Hitler interessert i en erobring av Norge ved å henvise til hvordan Skandinavia utgjorde et farlig hull i den tyske blokaden av Storbritannia. Utskipningshavnene på norsk-kysten var mange og lå spredt. Det lot seg ikke gjøre å føre en effektiv kontroll med den omfattende transitt fra Østersjøstatene og Finland. Det var makt-påliggende å okkupere Norge.

Quislings forslag gjorde det mulig å ta opp spørsmålet under nye forutsetninger. Den fhv. forsvarsminister henviste til faren for en britisk okkupasjon. Den norske regjering skulle angivelig ha inngått en underhåndsavtale med britene om ikke å gjøre motstand. Stortinget hadde forlenget sin funksjonstid fra tre til fire år med virkning for den løpende sesjon. Derfor ville det oppstå et statsrettslig vakuum den 11. januar når perioden var til ende. Både Storting og regjering ville være ulovlig. Dette ga ham, Quisling, og hans Nasjonal Samling anledning til å gripe makten og kalle tyskerne til hjelp. Tyske tropper kunne smugles inn på kullskip og ledes i land av partifolk med en kort forutgående spesialutdanning i en lukket leir i Tyskland. Regjeringen ville bli uskadeliggjort. Tyskland kom til å få støttepunkter så lenge krigen varte.

Kort før jul sendte Hitler Rosenbergs avdelingsleder Hans-Wilhelm Scheidt til Oslo som sitt øre og øye der, og som fødselsjelper ved et eventuelt kup. Fast form fikk de militære forberedelsene foreløpig ikke. Hitler var fremdeles engasjert i planene mot vest. Men den 20. januar utsatte han felttoget mot Holland, Belgia og Nord-Frankrike til våren. Desto viktigere ble det å vokte over at britene ikke satte seg fast i Norge.

Omkring Arsskiftet var dr. Bräuer, den tyske sendemannen i Oslo, blitt kalt til Berlin for å avgi rapport om situasjonen. Han «garanterte for den norske regjeringens nøytralitetsvilje». Dagen etter, den 4. januar, mottok det tyske utenriksministerium en viktig beskjed fra Genf. Vestmaktene hadde lovet å slutte opp om Folkeforbundets

Telegramm
(Geh.Ch.V.) **Ganz Geheim!**

Oslo, den 19. Februar 1940 2.00 Uhr
Ankunft, 19. Februar 1940 10.00 Uhr

Nr. 184 vom 18.2.

Geheim.

VI 371 Auf Telegramm vom 11. Nr. 113 x)

Habe Aussonminister Koht auf Anwesenheit uniformierter Engländer in Bergen und Oslo angesprochen. Beachtlicherweise war Angelegenheit weder ihm noch anderen Beamten im Aussonministerium bekannt. Nach

19. og 21. februar 1940 ble topphemmelige telegrammer sendt Berlin fra den tyske sendemann i Oslo. Over: Resymé av en samtale med utenriksminister Koht om de påfallende mange britiske sanitetssoldater i Norge. Under: Oberst Sundlos opplysninger om allierte invasionsforberedelser.

Telegramm (Geh.Ch.V.)

Oslo, den 21. Februar 1940 23.55 Uhr
Ankunft: " 22. " " " 4. " "

vom 21.2.

Auch für O.K.W. :

Konsul Narvik meldet heute: Hatte gestern politisches Gespräch mit uns befreundetem Oberst Sundlo. Daraus ist bemerkenswert, daß kürzlich Marineattachée Kommerik französische Gesandtschaft in Oslo in Begleitung hiesigen englischen Konsuls (früher Marka) Gibbs bei Sundlo vorsprach, um Frage Durchfuhr schwerer Artilleriewaffen über Narvik nach Finnland zu erörtern. Sundlo will zur Wahrung Neutralität Norwegens, Möglichkeit abgelehnt haben. Sundlo ist der Meinung, daß Finnland im Frühjahr russischen Ansturm erliegen wird.

Schluß Meldung Narvik.

Oberst Sundlo, kommandant i Narvik og fylkesfører i N.S., utløste uten å vite om det, et skjebnesvangert initiativ.

appell etter at Sovjet den 14. desember var blitt utstøtt som medlem. Utenriksministeriet telegraferte straks en instruks til sendemannen. Utviklingen var kommet inn i et kritisk stadium. Britisk-fransk hjelp over norsk og svensk territorium sto for døren. Dr. Bräuer ble bedt om å ofre saken sin særlige oppmerksomhet og avgi løpende rapporter.

I dagene som fulgte mottok Berlin tallrike vitnesbyrd om økende britisk og fransk aktivitet, også fra Helsingfors. Høye offiserer var kommet til Finland. Allierte «Røde Kors»-soldater opptrådte i de norske kystbyene, særlig i Bergen. En lekk-inn-invasjon truet. Under sitt foredrag for Hitler den 30. desember hadde storadmiral Raeder henvist til rapport fra Oslolegasjonen og understreket risikoen for en kald okkupasjon. Nu forelå det mistenkelige tegn på slike forberedelser. Fra dansk og svensk hold innløp foruroligende meldinger om britiske fremstøt mot den norske regjering med sikte på å sperre den norske leden for tysk trafikk, særlig malneksporten over Narvik. Hitler besluttet å opprette en stab for å utarbeide en operativ studie. Overkommandoen fikk beskjed om å sende en skolert etterretningsoffiser til Norge med sikte på å kartlegge landet for påkommende tilfelle. Dette skjedde mellom den 23. og 27. januar.

I løpet av februar økte meldingene om allierte sanitetsoldater og offiserer i norske havnebyer og

i Oslo. Direktør Hagelin, Quislings nære medarbeider, og Scheidt reiste i fast rute på Berlin og orienterte Raeder og Hitler om hvordan situasjonen i deres øyne stadig forverret seg. Altmark-affæren den 16.—17. februar skaket opp sinnene. Men enda mer alarmerende, ikke minst på bakgrunn av aksjonen i Jøssingfjord, var rapporter om major Ganevals misjon til Finland på vegne av den franske øverstkommanderende. Samtidig med denne melding av 19. februar fra Stockholm kom en oppsiktsvekkende telegrafisk innberetning fra Oslo om dr. Bräuers samtale med Koht om de påfallende mange britiske sanitetsoldatene i Norge. Hitler hadde utsett seg en høyere tilitsmann innen SA, en artillerimajor som ikke hadde vært i tjeneste etter første verdenskrig, som leder av felttoget mot Norge. Oppdraget ble nå gitt general von Falkenhorst. Hitler hadde truffet et valg mellom alternativene kup eller ren invasjon. Vestmaktene var i ferd med å gjøre alvor av sine planer. De ville ikke nøle med å sette seg fast på Norges vestkyst straks etter et politisk kup i Oslo. Dagen etter utnevnelsen av von Falkenhorst fikk Hitler et enda tydeligere forvarsel. Ifølge telegram fra konsul Wussow i Narvik hadde oberst Sundlo under en samtale den 20. februar fortalt om den franske assisterende marineattasjé Kermarrec og den britiske konsuls Gibbs besøk i Narvik. De ville vite om det gikk an å sende

tungt artillert fra Narvik til Finland.

Den 26. februar tok von Falkenhorst og hans stab opp arbeidet i Berlin.

Den 28. februar var stillingen kritisk. Sendemannen Bräuer ble på ny bedt om å komme til Berlin. Hans redegjørelse av 2. mars påviste igjen nøytralitetsviljen hos den norske regjering. Retten var den rustning utenriksminister Koht hadde tatt på overfor de britiske forsøk på å presse Norge ut av nøytraliteten. Maktmidler rådde nordmennene ikke over. Det måtte sendemannen innrømme. Allikevel mente han det var grunn til å ta situasjonen med ro.

Samme dag gjorde Vestmaktene sendemann i Oslo og København en foreløpig henvendelse til den norske og svenske regjering. Hvordan ville de to land stille seg til en britisk/fransk anmodning om gjennommarsj til hjelp for Finland? Den tyske generalkonsul i Bergen sendte dette telegram til utenriksministeriet og overkommandoen i Berlin:

«Med skip ankommet i går fulgte ca. 300 Finlandsfrivillige og forskjellig krigsmateriell, angivelig ammunisjonsbiler. Videre transport skjedde til dels i går. Ikke mulig å fastslå nøyaktig om det er frivillige og materiell fra Amerika eller England da avsperringene hindret observasjon.»

Om kvelden forelå følgende telegram fra den tyske sendemann i Helsingfors:

«... 15 000 polske frivillige som kommer fra Frankrike, bestemt for den finske krigsskueplass, skal utskipes i Narvik fra den 10. til 13. mars. Offiserene dels polakker, dels franskmenn.»

Slike og lignende opplysninger strømmet inn til Berlin.

Dr. Bräuers besøk i Berlin hadde ikke beroliget stemningen. Den 3. mars ga Hitler ordre om å fortere forberedelsene. Noe helt avgjørende skjedde imidlertid den 4. mars. Ved middagstider kom direktør Hagelin med flyet fra Oslo. Nøkkelopplysningene denne gang skrev seg fra den reise som Kermarrec foretok langs kysten med Narvik som viktigste mål. I egenskap av fylkesfører for Nasjonal Samling inntok oberst Konrad Sundlo i månedssrapporten til NS' hovedkontor i Oslo en detaljert redegjørelse om den assisterende franske marineattasjés misjon. Uten Sundlos vitende utløste det et skjebnesvangert initiativ i Oslo. Og på ettermiddagen den 4. mars la Hagelin bl. a. frem disse opplysninger for storadmiral Raeder som straks lot dem gå videre til Hitler:

«Under påskudd av å vilje hjelpe Finland forlanger England og Frankrike av den norske regjering støttepunkter og rett til gjennommarsj. I denne sak er det oppnådd enighet mellom de tre regjeringer. Man er kommet overens om at den norske regjering offisielt skal ta avstand fra å imøtekomme de alliertes krav, både vedrørende støttepunkter og vedrørende adgangen til gjennommarsj. Stillet overfor et fait accompli vil den norske regjering nøye seg med en protest — som i Altmarkaffæren.»

Med den norske regjeringens vitende og godkjennelse undersøker England og Frankrike nå landings- og transportmulighetene i de norske havnebyene. Kapteinløytnant Kermarrec fra den franske legasjon i Oslo har fremfor noen fått i oppdrag å sette seg i forbindelse med vedkommende bykommandanter i anledning av den planlagte aksjon. Vi vet at kapteinløytnant Kermarrec allerede har vært i Trondheim. Likeledes har han nå satt seg i forbindelse med kommandanten i Narvik. Kommandanten i Narvik er oberst Konrad Sundlo.

I meget forsiktig og kamuflert form har oberst Sundlo skrevet et brev om kaptein Kermarrecs besøk og de alliertes planer. Kermarrec orienterte obersten om de alliertes plan som, kort sagt, gikk ut på å landsette motoriserte tropper i Stavanger, Trondheim, Narvik og eventuelt Kirkenes. De allierte hadde dessuten til hensikt å sende sine fly til flyhavnen Sola ved Stavanger, som er utsett som operasjonsbasis for flyvåpenet. Enn videre hadde Kermarrec forhørt seg grundig om Ofotbanen, først og fremst om hvorvidt tunnelene var tilstrekkelig store for transport av tungt artillert. Obersten besvarte spørsmålet i strid med sannheten, med et nei.

At de alliertes aksjon i Norge allerede er forberedt, det hersker det ikke tvil om. Det eneste vi ennå ikke vet, er tidspunktet når aksjonen skal gjennomføres.»

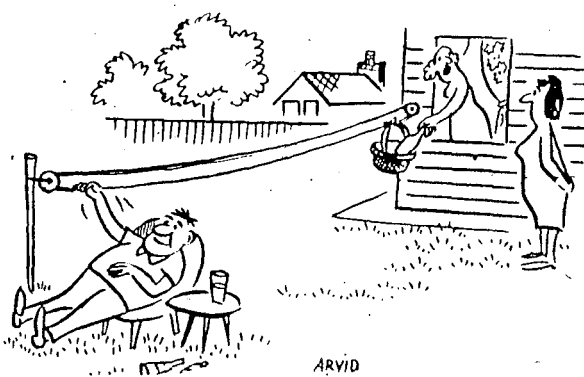
Denne rapport har hittil ikke vært tilstrekkelig påaktet. På grunn av Rosenbergs redegjørelse til Hitlers stedfortreder Hess etter invasjonen, er den blitt plassert på feilaktig datum, den 20. mars. Faktisk ble rapporten avgitt den 4. mars. Den bekrefter telegrammet fra konsul Wussow av 21. februar. Og den ga et noenlunde korrekt bilde av Vestmaktene planer, men ikke av den norske regjeringens politikk — to dager etter at notene ble avlevert i Oslo og Stockholm. For første gang forelå meldinger av alliert munn. I tillegg til hovedplanen som Hitler forlangte å ha ferdig den 10. mars, krevde han utarbeidet en minimumsplan. Den skulle brukes hvis Vestmaktene, hva Hitler regnet med som sannsynlig, ville gå i land vestpå. Tyske tropper skulle ifølge minimumsplanen kastes over til Sørlandet, til Kristiansand og Oslo og eventuelt andre byer for å danne brohoder. Hitler befant seg i en opprørt tilstand mellom is og angst. Isen hindret den tyske transportflåten i å gå ut av Østersjøen og passere Storebelt. Det mektige Tyskland var maktesløst.

Overkommandoen traff forberedelser til å tre i forbindelse med Quisling for å få ham til å gjøre kup og kalle tyskerne til hjelp. Så sent som den 11. mars ble spørsmålet drøftet i noe forsiktig form mellom den norske folkerettslærde dr. Aal og sjefene for Abwehrs avdeling II. Men dagen etter sluttet Finland og Sovjet fred. Det skapte en viss avspenning, for noen timer. Dechifferte meldinger viste at Vestmaktene hadde vært i full gang med en aksjon. Med Moskvafreden falt påskuddet til å intervensere bort. Men var selve planen opprett?

Artikkelen
forts. s. 28

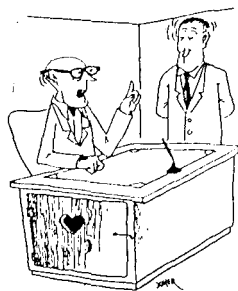

(Krissan)

ARVID

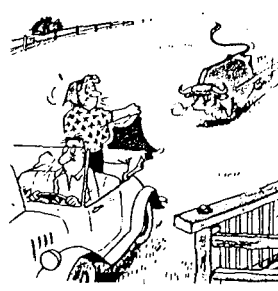
— Han må ha en kald øl hver time nå i sommervarmen!
(Arvid)

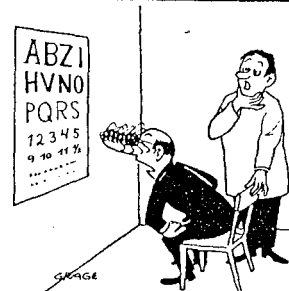
— Men før De tar imot stillingen: Som sagt, vi er sterkt plaget av plassmangel!
(Ragnar Pedersen)

— Det var ikke min skyld at vi kjørte i vegg. Veien svingte ikke samtidig med meg!
(Reveille)

— Pass på — nå kommer det straks noen og skyver.
(Quick)

— Jeg tror vi skal prøve med en kikkert!
(Tony Grae)

Tyskerne kom først
Forts. fra side 23.

Om kvelden den 14. mars holdt Koht en kringkastingstale. Han redegjorde utførlig for Vestmaktens henvendelse både den 2. mars og 12. mars og for Norges og Sveriges nei. Skandinavia hadde hevdet sin nøytralitet. Normalt ville Kohts tale ha virket overbevisende og beroligende. Men sett sammen med opplysningene i Hagelins rapport av 4. mars, som den delvis bekreftet, fikk talen en ganske annen valør i Berlin.

Norsk nøytralitetspolitikk hadde et svakere fundament enn den svenske. Vår utenriksledelse kunne ikke ta den ytterste militære konsekvens av de diplomatiske protester mot britisk og fransk press og eventuelle brudd på vår nøytralitet. Dette skapte Kohts dilemma. Han så det som sin primære oppgave å bryte brodden av det britiske press. Det gjaldt å hindre britiske tiltak som provoserte Tyskland slik at Norge ble nødt til å oppgi nøytraliteten. Gjennom sin opptreden overfor dr. Bräuer søkte han å skjule for den tyske politiske og militære ledelse den provokasjon som han følte lå i den britiske politikken. Beroligelseslinjen ble gjennomført konsekvent. Men det hjalp ikke. Andre krefter underminerte de resultater den norske utenriksminister normalt ville ha nådd gjennom den offisielle kanal for tysk utenrikspolitikk i Norge. Nettopp den side av Vestmaktens noter som Koht la den aller største vekt på å holde hemmelig og som han ikke engang

antydte i sin radiotale, «tilbudet» om å «sikre» Trondheim, Bergen og Stavanger, ble meddelt Raeder og Hitler gjennom Hagelins rapport. Faren truet mest fra den stat som nordmennene følte størst sympati for og som man under ingen omstendighet ønsket som militær motstander. Fra vest forelå det beviselig en fare. Notene var vitnesbyrd nok. Faren var desto større fordi Norge på et bestemt stadium ikke hadde noe å stille opp imot den. Det er lettere å drive nøytralitetspolitikk når begge parter er like usympatiske.

På ettermiddagen den 16. mars forelå for overkommandoen i Berlin et oppsiktsvekkende telegram fra den tyske generalkonsul i Bergen. Passasjerskipet «Meteor» var kommet til Bergen dagen før med 300 soldater ombord, dels briter dels franskmenn. Skipet skulle, etter hva det ble opplyst, være blitt chartret av England og være på vei tilbake for å hente flere soldater. Hensikten med denne transport og de følgende transporter lot seg ikke forklare. Moskva-freden hadde satt en stopper for Finlandshjelpen.

Telegrammet utløste en ny aksjon. Dr. Herman Harris Aall ble bedt om å ledsage kaptein de Laporte fra Abwehrs avdeling II i overkommandoen til Norge. De reiste den 19. mars og kom tre dager senere til Oslo. I tiden 22. til 25. mars hadde Quisling og representanten for overkommandoen flere samtaler. Ved en britisk landgang i Vest-Norge skulle Quisling gripe makten i Oslo og kalle Tyskland til hjelp

Den 26. mars besluttet Hitler å

gjennomføre angrepet mellom 8. og 10. april. Den 2. april ble dagen fastsatt til 9. april om morgenen.

Den 4. april var de danske belter klar for passering om dagen. Samme dag innløp nye informasjoner i Berlin. «Weserøvelse begynner å utvikle seg til et kappløp mellom England og Tyskland», heter det i sjøkrigsledelsens krigs-dagbok. Minimumsløsningen kunne fremdeles ikke sjaltes ut av tankene. Vestmaktene kom kanskje til å gå i land først. I så fall kunne Hitler ikke regne med å få bøyed den norske regjering inn under sin vilje, sikre seg en «legal» løsning og overta det norske administrasjonsapparatet intakt. Quisling ble holdt i reserve. Natte mellom 5. og 6. april sendte den tyske sendemann i Helsingfors et ekspresstelegram til Berlin: «Hører av høy embedsmann fortrolig at det forestår britisk militær aksjon mot Narvik om tre dager». Britene kom til å gå i land samme dag som tyskerne! Situasjonen ble karakterisert med disse ord i marinens krigs-dagbok: «Sjøkrigsledelsen bedømmer fiendens tiltak slik: han står umiddelbart foran egne aksjoner i norske territorialfarvann eller på norsk jord. Hvor langt de fiendtlige operasjoner er kommet, om de allerede er i ferd med å bli gjennomført, lar seg ikke fastslå sikkert. Sjøkrigsledelsen er av den oppfatning at Weserøvelse må gjennomføres med ytterste hurtighet. Den 9. april forekommer å være den seneste termin. En fremskytning av datoen hadde vært ønskelig. Men det lar seg nå lenger ikke gjennomføre».

Den 7. april var de danske beltene noelundt isfri. Passering om natten var mulig. Skipene forlot Østersjøhavnene etter planen og stevnet mot Sør-Norge og Oslofjord. Var så tiden omsider inne til å gi Quisling et vink? Eller behøvde man ikke å tenke på det ettersom tyskerne kom først?

Den 8. april ble det i hvert fall ingen grunn til å reflektere over spørsmålet. Tidlig samme morgen la britene ut minebelter i den vestnorske ledene. Få timer senere visste Berlin beskjed.

Mineutleggingen i norske territorialfarvann skapte et tredje alternativ. Den stengte ikke for den tyske invasjon i Oslofjorden, Vest-Norge og Narvik. Overkommandoen ble ikke stillet i en absolutt valg-situasjon mellom hovedplanen og minimumsplanen. Vestmaktene var riktignok først ute. Men de hadde ikke sikret seg fotteste på norsk territorium. Havnene sto fremdeles åpne.

For Quislings syn på situasjonen var Storbritannias første utspill tilstrekkelig. Signalet til aksjon forelå. I løpet av den 8. april laget han sitt opprop om å danne regjering. Før oppropet var trykt og utdelt i Oslo, bragte avisene meldingene om senkningen av «Rio de Janeiro». Følgelig lå tyskerne og lurte i vannskorpen i ytre Oslofjord. De ventet på at han, Vidkun Quisling, skulle overta makten og kalle dem til hjelp. Quisling falt mellom to stoler. Britene kom for sent, tyskerne for fort. Hans initiativ skjøt ut i et tomrom.

SLUTT